

2. DEN VIDENSKABSTEORETISKE DISKUSSION.....	9
2.1 PARADIGMEBEGREBET.....	9
2.1.1 Valg af paradigmeopfattelse	11
2.1.2 Paradigmebegrebets indhold	11
2.2 PARADIGMEDISKUSSIONEN	12
2.2.1 Virkelighedsbillede.....	14
2.2.2 Videnskabsideal	16
2.2.3 Forskningsprocessen.....	19

2. Den videnskabsteoretiske diskussion

Det at forstå stikker dybere end de refleksioner problemstillingen angav. Det at forstå har videnskabsteoretiske dimensioner. Det kommer sig af, at i en forståelse af noget, har man nogle grundlæggende opfattelser og forudsætninger, som eksplicit og/eller implicit anvendes som udgangspunkt for forståelsen. Disse er afgørende for hele den teoretiske diskussion og for logikken i denne forståelse.¹¹ Som allerede diskuteret, er der forskellige opfattelser af, hvad WWW er. Dette kan forstås som forskellige forståelser af WWW baseret på forskellige grundlæggende opfattelser og forudsætninger for denne forståelse af WWW. Hvis vi skal være i stand til at komme med forslag til løsningen af problemstillingen, må vi derfor først afklare forståelsens logik.

Videnskabsteori handler om at opstille teorier for, hvad videnskab er. Alle teorier og empiriske undersøgelser indeholder opfattelser af, hvordan mennesket og virkeligheden er, idet disse opfattelser eksisterer hos den enkelte forsker eller teoridanner, og vil derfor blive til forudsætningen for teorien og/eller den empiriske undersøgelse. Når et fænomen eller et problem diskuteres, er en paradigmeforståelse derfor vigtig for at forstå de bagvedliggende opfattelser af fænomenet. Herved opnår man bevidsthed om, hvilke opfattelser og forestillinger, der underforstået ligger i problemstillingen.

Hensigten i dette kapitel er således at udtrykke de paradigmatisk forudsætninger for dette projekt. For at kunne vurdere dette, er det nødvendigt at vide, hvad et paradigme er, både rent konceptuelt (definitorisk) og med hensyn til det konkrete indhold,¹² hvilket den efterfølgende diskussion vil tage fat på.

2.1 Paradigmebegrebet

Paradigmet er et udtryk for en bestemt måde at fortolke verden på.¹³ Andersen mener, at paradigmet er:

... et sæt af grundantagelser, der er karakteristisk for et fagområde, og som antages at virke styrende for valg af problemer, begreber, hypoteser og metoder m.v.¹⁴

Når der tales om grundantagelser, er det et udtryk for "noget, der ligger bagved", forudsætninger, noget man ikke stiller spørgsmålstejn ved - sådan er det bare. Det er ifølge Fast en grundlæggende opfattelse af et fundamentalt træk ved virkelighedens struktur, som ligger forud for forskningen. Dette illustrerer også, at man ikke kan være ene om "sit" paradigme. Derudover eksisterer et bestemt paradigme over tid (før det bliver alment accepteret).

¹¹ Fast: Internationaliseringens subjektivitet og intersubjektivitet, p.5

¹² Dele af dette kapitels diskussioner forefindes i kapitel 3 i vores 7. semester projekt: "To tilgange til marketing - i et videnskabsteoretisk perspektiv".

¹³ Fink m.fl.: Menneske Samfund Natur, p. 353

¹⁴ Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind I, p. 20

Der er ikke enighed om, hvordan paradigmebegrebet skal defineres, hvilket også fremgår af Arndt (1983), hvor han efter Morgan grupperer definitionerne i 3 hovedkategorier:

- "(1) paradigms as a complete view of reality or way of seeing,
- (2) as relating to the social organization of science in terms of different schools of thought, and
- (3) as relating to the specific use of instruments in the process of scientific puzzle solving".¹⁵

Denne opdeling er interessant, da den giver mulighed for at vurdere vores problemstilling paradigmatisk på flere, adskilte niveauer, hvor Michael Fast primært beskæftiger sig med det overordnede niveau (1), idet han når frem til, at der på trods af, at forskere er forskellige og kommer fra forskellige videnskaber med forskellige traditioner, kan der findes en fællesnævner, hvor essensen er som følger:

"Paradigme er de overordnede antagelser af virkeligheden og samtidig en ramme og et forbillede, man anvender til at "måle", hvornår forskningen er "god". Det vil sige, indeholder en logik, man kan acceptere. Paradigmet har dermed både en "optisk" og en social side; Det indebærer nogle "briller", som forskeren har på, når han/hun undersøger og teoretiserer. Samtidig er videnskab et socialt fænomen - videnskab er organiseret i forskersamfund - det er både et individuelt og et kollektivt fænomen".¹⁶

Vi vil således i det følgende koncentrere os om den paradigmatisk diskussion på overordnet niveau, og først sidenhen bevæge os ned på niveau (2), når vi diskuterer forståelse og vidensproduktion i kapitel 3 og niveau (3) omkring metode og undersøgelse i starten af hvert kapitel, der gennemgår en undersøgelse.

Selvom essensen af paradigmebegrebet på et overordnet niveau er den samme for disse forskeres vedkommende, er der ikke enighed om, hvor mange paradigmer, der eksisterer. Som eksempel kan nævnes, at Burrell & Morgan holder sig indenfor ovenstående forståelse af paradigmebegrebet, og refererer til og anvender desuden begreber, der har en generel og bred tilknytning til samfundsvidenskaben. Dette giver fire paradigmer opdelt i en matrix med den videnskabsteoretiske dimension på den ene side og den samfundsteoretiske dimension på den anden.¹⁷ Fast kritiserer imidlertid Burrell & Morgan for en sammenblanding af begreberne. Dette er altså begrundelsen for, at Fast fastholder opdelingen i blot to forskellige paradigmer, nemlig det funktionalistiske paradigme og livsverden-paradigmet. Hans holdning er, at hvis paradigmebegrebet skal kunne anvendes i en ontologisk¹⁸ og epistemologisk¹⁹ diskussion, bliver man nødt til at anvende det med en skarp opdeling mellem paradigmerne, hvor det ene paradigme udelukker det andet. For at undgå misforståelser vil det allerede her være på sin plads at afklare betydningen af betegnelserne for de to paradigmer. Det funktionalistiske paradigme er som navnet siger optaget af funktionelle forklaringer af et fænomen i et socialt system. Livsverden-paradigmet tager udgangspunkt i livsverdenen, hvilket vil sige den empiriske virkelighed man interesserer sig for som levet hverdagsvirkelighed. Målet er at prøve at forstå. Midlet er at fortolke det man ser. Derfor kaldes livsverden-paradigmet (oftest i engelsk-sproget materiale) for det fortolkende paradigme (interpretative).

¹⁵ Arndt: The Tyranny of Paradigms: The Case for Paradigmatic Pluralism in Marketing, p. 10

¹⁶ Fast: Videnskabsteori & metodologi i studier af livsverden, p. 33

¹⁷ Fast: Videnskabsteori & metodologi i studier af livsverden, p. 47-48

¹⁸ *Ontologisk*: det værensmæssige. *Ontologi*: idealistisk lære om det værende, om tilværelsens almene principper, i hvilken erkendelse og virkelighed adskilles; værensfilosofi.

¹⁹ *Epistemologi*: erkendelseslære; læren om al videns grundlag, videnskabslære.

Når det ene paradigme udelukker det andet, betyder det, at man ikke kan arbejde med teorier placeret i to paradigmer samtidig som udtryk og forståelse for den samme virkelighed - det samme fænomen, som man er interesseret i. De teorier, der ser ud til at ligge i "grænseområdet" har typisk nogle forudsætninger og begreber, der er hentet fra et andet paradigme, men man anvender disse på ens eget paradigmes præmisser (ens egen opfattelse af dette). Det vil sige, at forudsætningerne og logikken fastholdes, og begreberne bliver defineret ud fra ens eget paradigmes krav til god forskning.²⁰

2.1.1 Valg af paradigmeopfattelse

For at undgå sammenblandingen af begreber og forståelse, som Fast har påpeget, vil vi i det følgende udelukkende beskæftige os med det funktionalistiske paradigme og livsverden-paradigmet. I øvrigt finder vi det ikke så relevant i en *overordnet* diskussion af antagelser om virkeligheden, at inddrage en samfundsteoretisk dimension, der skal forklare, hvordan samfundet hænger sammen, eller hvorfor der er konflikter. En sådan diskussion hører efter vores mening mere hjemme på et lavere paradigmeniveau, indenfor en anden samfundsvidenskabelige disciplin som f.eks. nationaløkonomi. En vigtig baggrund for at vælge Fast er desuden, at han beskæftiger sig med virksomhedsøkonomi, hvorfor det er naturligt for os som erhvervsøkonomer at vælge en paradigmeopfattelse her indenfor. Andersen, der også er erhvervsøkonomisk videnskabssteoretiker, har også en opdeling, der minder meget om Fast's, han kalder blot paradigmerne for empirisk-analytisk henholdsvis fortolkningsviden. Derudover medtages kritisk teori som et selvstændigt paradigme, hvor Fast placerer dette under livsverden-paradigmet. Der er således ikke den store forskel mellem de to opfattelser, som derfor begge kunne bruges til at belyse vores problemstilling paradigmatisk. Grunden til at vi vælger Fast's og ikke Andersens opfattelse er primært, at Andersens er en artikelsamling skrevet af forskellige forfattere, hvilket kan blive problematisk i det omfang, de forskellige forfattere ikke deler paradigme.

Dette valg kan naturligvis kritiseres. For det første kan man påpege, at vi har et - muligvis - begrænset kendskab til hvilke paradigmeopfattelser, der findes indenfor samfundsvidenskaben i og med, at vi hovedsageligt har hentet inspiration i pensumet til dette studie. Bagved dette ligger der naturligvis en antagelse om, at pensum ikke er dækkende nok i sin bredde. Hvis vi derimod antager, at pensum er dækkende for de opfattelser, der eksisterer, kunne noget tyde på, at vi er blevet indoktrineret af Fast, eftersom det er hans ræsonnementer og argumentationer, der har overbevist os om, at netop hans opdeling er den bedste og mest logiske. På den anden side, et valg indebærer altid et fravalg, så valget af Fast's paradigmeopfattelse er på samme tid både en forudsætning og en begrænsning for dette projekt.

2.1.2 Paradigmebegrebets indhold

Paradigmebegrebets indhold refererer i denne sammenhæng til, hvilke elementer et paradigme udgøres af, altså en konkretisering af definitionen. I og med at vi har valgt at anvende Fast's opdeling af paradigmerne, må vi nødvendigvis anvende hans inddeling i paradigmekomponenter, da

²⁰ Fast: Videnskabsteori & metodologi i studier af livsverden, p. 59-60

vi ellers risikerer at vurdere de to paradigmer på nogle præmisser, som ikke giver mening i denne sammenhæng.

Eksempelvis indeholder den såkaldte skandinaviske opfattelse af paradigmebegrebet fem elementer, som er *verdensbillede* (virkelighedsopfattelse) eller ontologi, *videnskabsopfattelse*, *videnskabsideal*, *etik* og *æstetik*. Andersen indsnævrer opdelingen af paradigmet til kun at omfatte tre elementer: virkelighedsbillede, videnskabsideal og forskningsetik.²¹

Virkelighedsbilledet omfatter ifølge Andersen typisk de grundopfattelser, der er fremherskende med hensyn til menneske- og samfundsbilleder. Af forskellige menneskebilleder kan nævnes det egennyttestyrede, formålsrationelle individ (rational economic man) og det rolle- og normstyrede individ, der er formet af samfundsforhold og socialisering. Hvad angår samfundsbillede kan der iagttages forskelle med hensyn til, om samfundet og sociale organisationer overvejende antages at være præget af harmoni og konsensus eller af konflikt og modsætninger, om det er ligevægtssøgende og grundlæggende uforanderligt eller dynamisk og historisk foranderligt.

Videnskabsidealet defineres som de normer og forestillinger, man typisk har om, hvilke egenskaber der skal være tilstede for at noget kan siges at være god videnskab. Der gives eksempler på eksplicite egenskaber som begrebsmæssig klarhed, logisk sammenhæng og konsistens, og implicite egenskaber som kvantificerbarhed, simpelhed og formulerbarhed. Under dette element ligger også metoden, hvor nogle sætter generaliserbarhed som ideal, mens andre fremhæver idealer om individualiserede, dybtgående og indlevende fortolkninger.

Endelig er *forskningsetikken* normer for, hvordan det sociale samspil bør foregå mellem forskerne indbyrdes, og mellem forskningen og omverden.

Fast anvender samme opdeling som Andersen. Dog foretrækker han at anvende begreberne ontologi og epistemologi om henholdsvis virkelighedsbillede og videnskabsideal. Forskningsetikken har ikke så central en plads i Fast's fremstilling, hvorimod der gøres mere ud af metodologien som et paradigmeelement, fordi dette efter hans mening i praksis hænger nøje sammen med de to andre begreber. I diskussionen af paradigmerne, tages udgangspunkt i centrale forskelle i teoretisering og analyse, altså det der karakteriserer *forskningsprocessen* i de to divergerende tilgange, hvilket således også vil komme til at præge vores efterfølgende beskrivelse af paradigmerne.

2.2 Paradigmediskussionen

Vi vil nu diskutere indholdet af de to paradigmer ud fra de ovenfor skitserede paradigmekomponenter med henblik på at tydeliggøre projektets paradigmatisk forudsætninger og konsekvenserne heraf. Inden for hver af disse paradigmekomponenter vil vi først beskrive det traditionelle (funktionalistiske) udgangspunkt. Dernæst kritisk reflektere over dette i forhold til problemstillingen, for til sidst at beskrive det alternative (livsverden) udgangspunkt og konsekvenserne af anvendelsen af dette.

²¹ Andersen: Videnskabsteori og metodelære, Bind I, p. 21-22

Det *funktionalistiske* paradigme repræsenterer ifølge Andersen en grundopfattelse, der har en lang tradition i samfundsvidenskaberne, og som har haft stor betydning for bl.a. sociologien og organisationsteorien. I de senere år har paradigmet også haft betydning i dele af den økonomiske virksomhedsteori,²² og ifølge Fast har virksomhedsøkonomien generelt og traditionelt sine rødder indenfor det funktionalistiske paradigme.²³ Dette er baseret på en forestilling om, at samfundet har en konkret virkelig (reel) eksistens, og med en systematisk karakter, som er orienteret mod at producere en orden og et reguleret stadium af hændelser. Denne *objektive* tilgangsvinkel er positivistisk i den forstand, at den bygger på en form for epistemologi, der søger at forklare og forudsige sociale hændelser ved at søge efter regelmæssige og kausale relationer mellem forskellige faktorer. Holdningen er, at kundskabstilvækst sker gennem anvendelse af en eksakt videnskabelig metode, som lægges til de allerede eksisterende kundskaber. Erkendelsen af virkeligheden sker gennem kvantitative metoder, der anses for at være objektive.

Her kunne man være af den opfattelse, at det ville være fornuftigt blot at følge traditionen og dermed arbejde udfra et funktionalistisk standpunkt. Hvorfor dette ikke er tilfældet, vil fremgå af det følgende.

Livsverden-paradigmet er opstået som en kritik af positivistisk og rationalistisk videnskab, dvs. som kritik af det funktionalistiske paradigme. Diskussionen indenfor livsverden-paradigmet på det videnskabssteoretiske og metodologiske plan var kritisk overfor positivismens videnskabsopfattelse, da forskerne mente, at den positivistiske udvikling indenfor samfundsvidenskaben gjorde denne til ahistorisk og psykologisk ubevidst. Endvidere mente de, at når forskningen gjaldt menneskelige fænomener, kunne man ikke se disse som objekter, hvor det individuelle liv og egenskaber tilsidesættes, og hvor sociale systemer ses som mekaniske. Forskerne mente, at indenfor det funktionalistiske paradigme var studiet afskåret fra livsverden, og derved studerede de en verden, det var umuligt at leve i.²⁴ De antog, at der måtte gælde andre videnskabelighedskriterier og metoderegler, når man studerede menneskelige fænomener.²⁵ Vi har taget konsekvensen og tager udgangspunkt i livsverden-paradigmet, da vi ser WWW som et menneskeskabt fænomen, befolket og anvendt af mennesker. Ikke som et system af computernetværk baseret på digitale standarder, hvor det primære fokus vil være funktionerne i WWW.

En anden kritik af det funktionalistiske paradigme er, om det er muligt som observatør at være objektiv, for som Andersen skriver, afhænger observatørens visuelle oplevelser af hans hidtidige erfaringer, hans viden og de forventninger (fordomme og forforståelse) han i øvrigt har til det observerede objekt.²⁶ Denne kritik er også velbegrunderet. I vores tilfælde gælder det, at vi - i modsætning til de fleste danskere:

- er vant til at bruge WWW og
- har gratis og hurtig adgang til WWW på universitetet og

²² Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind II, p. 49

²³ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 66

²⁴ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 20

²⁵ Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind I, p. 152

²⁶ Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind I, p. 94

- bor i en by hvor alle har gratis adgang til Internettet på biblioteket og fra hjemmet kun skal betale lokal telefontakst for tiden vi er på WWW

Desuden er vi erhvervsøkonomer, og har derfor en bestemt ramme vi ser verden udfra, og kan derfor se WWW som et marked, hvor en journalists udgangspunkt er WWW som et medie. Der er altså forskel på virkelighedsbilleder omkring det samme fænomen - her WWW.

Med denne *subjektive* tilgangsvinkel, ser vi den sociale verden som konstrueret af mennesker, og denne verden kan derfor kun forstås med udgangspunkt i en position, gennem deltagelse og involvering i de aktiviteter, der studeres. Der lægges vægt på det voluntariske - det handlende - i menneskets natur, og der benyttes oftest forskningsmetoder, der muliggør analyse af subjektive forestillinger og oplevelser i sammenhæng med psykologiske og sociale fænomener.²⁷

Konsekvensen er, at fokus i forskningsprocessen derfor er et fortløbende samspil mellem filosofi og metode i forhold til empirien. *Dette gør, at den videnskabsteoretiske diskussion har denne fremtrædende placering, og læseren bliver dermed gjort klart, hvilken tilgang til virkeligheden vi har. Læseren ser subjektet bag undersøgelsen, og dermed kan vores opfattelse af livsverdenen og forståelse indgå i læserens fortolkning af undersøgelsen.*

2.2.1 Virkelighedsbillede

Forestillingerne indenfor det *funktionalistiske* paradigme er præget af en objektiv opfattelse, hvilket vil sige, at virkeligheden er konkret, hvor der er fokus på det funktionelle og på strukturer. Naturvidenskaben er idealet, hvor rationaliteten netop er præget af lovmæssigheder og mønstre. Konsekvensen af at have et objektivt verdenssyn er bl.a., at det vil være vanskeligt at diskutere forskellige opfattelser af verden med en funktionalist. For at forstå lovmæssighederne fokuseres der på stimuli, observation og resultat.²⁸ Man forsøger at finde ud af, hvilke stimuli, der skal til for at give et ønsket resultat, eller hvilke stimuli der har medført et givet kendt resultat. Den observerede adfærd ses altså som et udslag af de universelle lovmæssigheder.

Disse forestillinger opfordrer til en tro på muligheden for en objektiv og værdifri videnskab. I denne har forskeren en distance til objektet, han analyserer, gennem strenghed og teknik i det videnskabelige arbejde. Paradigmet er primært regulerende og pragmatisk i dets basale orientering, og er interesseret i at forklare samfundet på en måde, som genererer anvendelige empiriske kundskaber.²⁹

I det funktionalistiske paradigmes forskningsproces er filosofi og videnskabsteori implicit, hvilket vil sige, at forskeren ikke direkte præsenterer sit filosofiske ståsted og holdninger, men at han i stedet refererer til teorier (indenfor paradigmet) som er relateret til og relevante for forskningsgenstanden. Det er teoriniveauet, der er i fokus. En af begrundelserne for dette er, at forholdet mellem empiri og teoretisering opfattes som værende *objektivt* og uproblematisk. Det vil

²⁷ Fast: Videnskabsteori & metodologi i studier af livsverden, p. 40-41

²⁸ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 37

²⁹ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 52

sige, at det er metode og teknikanvendelsen, der bliver centralt - ikke forskeren som person. Den objektive virkelighedsopfattelse gør diskussionen af filosofiske spørgsmål og holdninger overflødig og irrelevant - virkeligheden er der ude - det er et spørgsmål om at måle den korrekt.

Dette opmuntrer til en synsvinkel, hvor menneskebilledet således opfattes som, at det enkelte individ er styret af universelle lovmæssigheder, hvorfor det ikke får en fremtrædende rolle. Og eftersom det er universelle lovmæssigheder, der styrer menneskenes handlinger, er det ikke interessant at studere det enkelte menneske, men derimod grupper af mennesker som ét. Dermed bliver samfundet det interessante undersøgelsesobjekt. Det er ikke direktør Jensen, der undersøges, men direktører i almindelighed. Det er ikke virksomheden Løgstør Rør, der er interessant, men virksomheder i Løgstør.

Men WWW er et menneskeskabt fænomen, og er et rum, hvor individualiteten er fremherskende, og hvor der udføres handlinger, som er udtryk for subjektive holdninger og forhold. Det er et rum, hvor mennesker - virksomheder, institutioner, privatpersoner etc. - på en eller anden måde giver udtryk for deres holdninger, som alle kan føres tilbage til menneskers subjektive liv. Dette rum er dog på et vist niveau determineret af nogle endog meget stramme lovmæssigheder, nemlig på det helt basale programmeringsniveau. Men disse lovmæssigheder er så basale og enkle i deres tekniske definition, at de reelt ikke får nogen betydning for udfoldelsesmulighederne på nettet, forudsat brugeren er bekendt med disse lovmæssigheder. I realiteten er der ingen lovmæssigheder eller regler på nettet - tværtimod hersker der i en vis udstrækning en vis form for anarki, idet ingen stat, virksomhed/organisation eller individ ejer nettet eller er i stand til at kontrollere nettet. Derfor må vi igen afstå fra det funktionalistiske udgangspunkt, og i stedet rette blikket mod livsverdenparadigmet.

Centralt i *fortolkernes* virkelighedsbillede er nemlig *livsverden*. Det er den verden, der er forbundet med et oplevende subjekt - mennesket er til i verden, det er i verden man kender sig selv. Den oplevelse subjektet har til livsverden er både historisk, kulturel og social, da betydningen af oplevelsen nu og her afhænger af tidligere erfaringer. Livsverden er altså den umiddelbart oplevede verden - hverdagsbevidstheden, som den fremtræder før, den bliver gjort til genstand for en videnskabelig undersøgelse. Det er den virkelighed vi er. At kalde en ting virkelig betyder, at denne ting står i et bestemt forhold til os.³⁰ Dette får den konsekvens, at objekterne som studeres, opfattes/formes efter subjektets måde at opfatte dem på. Dette subjekt/objektforhold kaldes også intentionalitet, hvilket indebærer, at relationen til virkeligheden forstås gennem en bevidsthed i sig selv, som skaber indtrykkene, og ikke omvendt. Intentionaliteten er de processer, gennem hvilke subjektets logik og virkelighedsbilledet dannes. Dvs. at forbindelsen mellem subjekt og objekt er den, at når et subjekt studerer et objekt, rettes opmærksomheden væk fra subjektet selv, men da omgivelserne er skabt af subjektets virkelighedsbillede, kan objektet ikke analyseres isoleret, da dette afhænger af det subjekt, der studerer objektet.³¹

³⁰ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 18

³¹ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 114

Dette betyder, at vi som fortolkere anerkender et subjektivt virkelighedsbillede, hvor verden ses som bestående af individer (subjekter), der udfører handlinger, som er udtryk for subjektive forhold. Handlingerne er baseret på motiver og hensigter, sociale normer, følelser, planer, gensidige forpligtelser, og lignende, dvs. fænomener, der kan føres tilbage til menneskers subjektive liv. Med andre ord, anser vi de aktiviteter, der foregår på WWW som skabt af individer med forskellige motiver og hensigter. Dette kunne f.eks. være, at en virksomhed har valgt at repræsentere sig på WWW fordi det forbedrer virksomhedens image, når den reklamerer i konventionelle medier. En anden mulighed er, at virksomheden anser WWW som et marked. Nogle virksomheder henvender sig udelukkende til nationale kunder, da dette er deres eneste kunder, andre virksomheder henvender sig til hele verden, da de ønsker at udnytte de nye muligheder, der er ved at handle med kunder på den anden side af jorden, uden at være fysisk repræsenteret der.

Med andre ord skaber disse virksomheder de muligheder, som de ser ved WWW, og derfor er det ikke muligt at tro på objektivitet og neutralitet, når vi studerer deres tiltag på WWW. I denne forbindelse vil det være passende at referere Max Webers forståelse af et individ, der er villig til at handle, og hvad videnskab kan bidrage med i denne henseende:

...he weighs and chooses from among the values involved according to his own conscience and his personal view of the world. Science can make him realize that all action and naturally, according to the circumstances, inaction imply in their consequences the espousal of certain values - and herewith - what is today so willingly overlooked - the rejection of certain others. The act of choice itself is his own responsibility.³²

Vi mener altså, at mennesket/individet spiller en kreativ rolle, hvor den frie vilje er i centrum - mennesket skaber selv mulighederne. Dette svarer udemærket til tidligere Forskningsminister Frank Jensens holdning til Internettet:

"Internettet er, hvad vi gør det til, og hvis vi vil forfølge vores visioner, må vi selv være med til at præge udviklingen".³³

Vi kan tilføje en forståelse for, at nogle typer af handlinger - typer for at markedsføre en virksomhed på WWW - eller det ikke at markedsføre sig på WWW - giver nogle konsekvenser, men hvad virksomheden konkret ønsker at gøre, må de selv tage ansvaret for.

I kraft af vi ikke kan forholde os objektivt til genstandsområdet, er det nødvendigt, før vi begynder vores forskning, at udtrykke vores filosofiske holdninger eksplicit og relatere dette til den metodiske tilgang.

2.2.2 Videnskabsideal

Normer og forestillinger der skal være opfyldte, for at noget i dag kan kaldes god videnskab indenfor det funktionalistiske paradigme, er anderledes end i livsverden-paradigmet.

For at noget kan kaldes god videnskab indenfor det *funktionalistiske* paradigme, skal der i begyndelsen af forskningsprocessen opbygges en undersøgelsesmodel eller en teoretisk model, som skal verificeres eller eventuelt falsificeres gennem den senere indsamlede empiri.

³² Weber: The methodology of the social sciences, p.53

³³ Jensen: Internettet forandrer vores verden, Debatindlæg i Politiken, den 29-7-96

Undersøgellesmodellen bygger typisk på teoristudier og studier af tidligere empiriske undersøgelser indenfor området. Undersøgellesobjektet (eksempelvis virksomheder) forklares altså først teoretisk gennem opstillingen af undersøgellesmodellen, hvorefter de variable, der udspringer af dette, opstilles. Derefter findes disse variable i empirien, således at teorien testes på empirien, hvorfor der er tale om empirisk testning af teorier om kausale sammenhænge.

Formålet med den funktionalistiske forskning er at producere viden i form af teorier om virkeligheden, som skal blive til en endnu bedre forklaring af adfærden i forskellige systemklasser, eller bestående af endnu flere verificerbare hypoteser - en *nomotetisk*³⁴ forskningstilgang. De videnskabelige ambitioner er derfor at beskrive og forklare de sammenhænge, der eksisterer i den objektive virkelighed, at forudsige ændringer i denne og at kunne vejlede,³⁵ hvilket betyder, at der kan opstilles normative forklaringer. Teorier om virkeligheden bliver bedre gennem flere verificerbare hypoteser.

Da det funktionalistiske paradigme bygger på, at virkeligheden er objektiv, må metoden også kunne reflektere dette, og derfor vælges der typisk kvantitative metoder, idet de kan leve op til diskussionen om validitet og reliabilitet. Det typiske forløb i det der forstås som en god funktionalistisk forskningsproces er, at der opstilles hypoteser, og at det ud fra disse hypoteser diskuteres, hvilke indikatorer der ledsager og følger disse, og hvordan disse indikatorer kan måles korrekt, for at hypoteserne kan blive verificeret eller eventuelt falsificeret. Ofte er konklusionen af undersøgelsen en verificering eller modificering af hypotesen. Der er desuden en tendens til, at selvom en hypotese ikke umiddelbart fuldstændigt kan verificeres eller falsificeres, så "nøjes" forskeren med at få hypoteser bekræftet i en mindre grad. Dette gøres, som omtalt, ved at benytte omhyggelige observationer og formel logik. Med tiden og et stadigt stigende antal observationer, er det så hensigten, at hypoteserne i stigende omfang kan blive verificeret eller falsificeret.³⁶ Selve undersøgelsen bygger typisk på kvantitative metoder som eksempelvis strukturerede spørgeskemaer, og vægten i analysen bliver derfor lagt på de kvantitative data, der fremkommer i relation til spørgeskemaet. Selve analysen lægger derfor vægt på grupperinger og skalaer i forhold til en hypotese, og det er derfor ikke den enkelte virksomhed, der er interessant, men opdelingen af populationen og gennemsnittet af denne. Undersøgellesobjektet gøres til en *determineret* størrelse, som forholdes til et sæt af kvantitative størrelser, hvor gennemsnitsbetragtninger bliver det centrale.

Ved først at opbygge en teoretisk model, der bygger på implicite forudsætninger og idet, der fokuseres på nogle variable i et system, som under forskningsprocessen holdes konstante, kommer man med det funktionalistiske paradigme til at fokusere på det statiske. Men da WWW netop er meget dynamisk vil gennemsnitsbetragtninger være ubrugelige. Yderligere findes der ikke teoretiske modeller på området, der forsøger at forklare det fænomen, at produkter og

³⁴ *Nomotetisk* siges om videnskab, der beskæftiger sig med klasser af genstand, med typer, og søger lovmæssigheder (mods. idiografisk).

³⁵ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 40

³⁶ Peter & Olson: Is Science Marketing?, p. 118

serviceydelser såvel som internationaliseringsprocessen ændrer karakter, når virksomheden går på nettet.

Der er dog skrevet en del fagbøger, undervisningsbøger, artikler, debatindlæg m.m. om WWW, men disse retter primært fokus mod det operative niveau. Dvs. de beskriver meget minutiøst, hvordan man eksempelvis bedst opbygger en hjemmeside på WWW, hvilke økonomiske overvejelser man bør gøre sig i forbindelse med vedligeholdelse og opdatering af hjemmesiden osv. Nogle få af bøgerne bevæger sig også op på taktisk niveau, da de forklarer, hvordan en hjemmeside bedst kan anvendes i forbindelse med markedsføring af virksomhedens produkter og serviceydelser. Karakteristisk er det dog, at en hjemmeside ofte opfattes som en brochure eller som de "gule sider" i telefonbogen. Hvordan WWW kan anvendes på strategisk niveau, er der derimod ikke skrevet meget om.

Dog vil vi, når det er muligt og "forsvarligt" anvende brudstykker af teorier i projektet som inspiration til vores egen forståelse. Her er det vigtigt at gøre sig klart, at en teori kun er gyldig indenfor dens egne videnskabsteoretiske antagelser. Når disse ændres, vil teoriens mening også ændre sig. Yderligere gælder det, at en fuldstændig valid forklaring på et fænomen ikke kan foretages, eftersom alle alternative hypoteser til forklaring af samme fænomen aldrig kan elimineres. Der er sjældent tale om, at forskere har overblik over samtlige mulige hypoteser, og endnu ikke eksisterende forklaringer og hypoteser kan naturligtvis ikke være til forskerens kendskab. Derfor kan det som nævnt ikke antages, at en teori har universel gyldighed.³⁷ En mere dybtliggende forståelse af fænomenet er derfor nødvendigt, da målet med dette projekt fortrinsvis er at beskrive fænomenet og dets karakteristika så grundigt som muligt, således det er muligt at forstå.

Forståelse er centralt i *livsverden-paradigmet*. Forståelse (Verstehen) - skal ses som at prøve på at forstå. Forståelse er at gøre erfaring ved at være åben og modtagende overfor nye impulser. Derved vil forståelse være noget, "der overgår een eller sker med een". Det er en forståelse af fænomenet baseret på beskrivelse og fortolkning af beskrivelsen. På basis af fortolkning søger fortolkeren at forstå den undersøgte persons adfærd og den subjektive mening bagved denne. Dette indebærer, at man må fortolke den handlendes motiver (formål med handlingen) og meningen bagved handlingen. Forståelse indebærer, at man erkender virkeligheden. Den eksisterer, men den er ikke autonom i forhold til mennesket. Det er ikke en metode, men en måde at være til på som menneske, så man både forstår sig selv og andre.³⁸

Livsverden erfares intersubjektivt.³⁹ Fordi der i de forskellige observatørers bevidsthed er en *fælles forståelse* for, at objektet for dem fremtoner på den eller den måde, ikke fordi det studerede objekt "er sådan eller sådan". Dertil kommer, at man via kommunikation og interaktion med andre mennesker, opnår en form for fælles forståelse. Kommunikation mellem individer opstår ved at

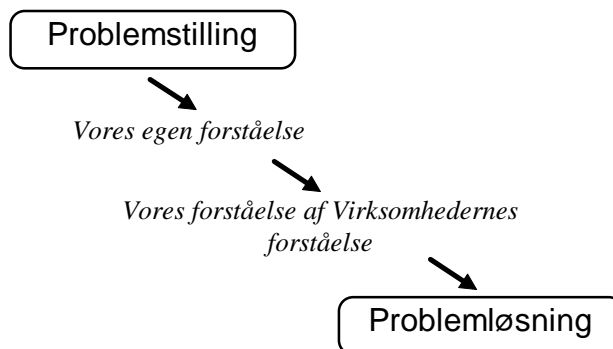
³⁷ Peter & Olson: *Is Science Marketing?*, p. 121

³⁸ Fast: *Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden*, p.120-121

³⁹ Det funktionalistiske paradigme opererer også med intersubjektivitet, hvor det betyder, at en videnskabelig observation skal kunne foretages af en hvilken som helst anden observatør.

forstå og lytte til den anden parts meninger og ytringer og komme med tilkendegivelser af egne meninger. Derved vil der udvikle sig en dialog som spontan fungerende interaktion, hvor både enighed og uenighed kan opstå, og dermed intersubjektivitet.

Dette betyder for vores projekt, at vi vil prøve at forstå WWW som et marked. Derefter vil vi undersøge danske virksomheders anvendelse af WWW som et marked. På baggrund af en beskrivelse af deres anvendelse, vil vi med vores og deres forståelse komme til en fælles intersubjektiv forståelse af, hvorledes problemstillingen skal løses. Dette kan illustreres i figur 2.1.

Figur 2.1: Projektets forståelseslogik

Metoden vi vil benytte til at forstå virksomhedens forståelse er kvalitativ. Dette gøres for at opnå en forståelse ved fortolkning af det fænomen, der studeres. Fokus er rettet mod fænomenet og de forhold, der er relateret til dette, og da disse ikke kan defineres på forhånd er vi åben for alle slags data, og spørgsmålene bliver dermed brede og åbne. Vi er selv involverede og deltager i de aktiviteter der foregår på WWW - det vi studerer i den sociale verden. Vi deltager i kraft af, at vi på sin vis får tilgang til virksomheden på samme vilkår som deres potentielle kunder. Endvidere deltager vi ved selv at skabe vores steder på WWW - vores interaktive bog om international marketing på WWWⁱ og vores "Informationssøgning på World Wide Web".ⁱⁱ Resultatet bliver dermed en beskrivelse af fænomenet og de forhold, der er gældende i vores egne erfaringer, og det der kommer frem ved undersøgelsen af virksomhederne. Undersøgelsen er dermed empirisk orienteret og ikke teoretisk, da der ikke på forhånd bliver fastlagt kriterier for strukturer, undtagen det fænomen, vi er interesseret i, og de forhold der følger dette. Derfor er det beskrivelsen, der er styrende i et samspil med perspektivet - problemstillingen.

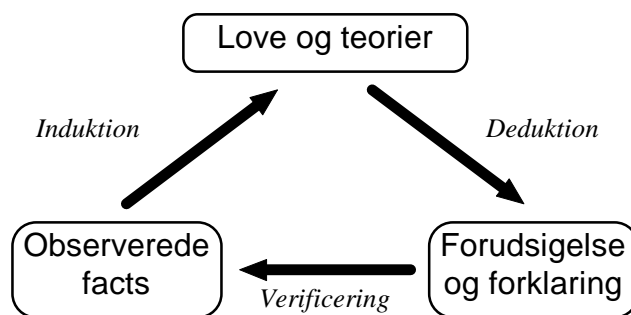
2.2.3 Forskningsprocessen

Forskere, der tilhører det *funktionalistiske* paradigme, undersøger og teoretiserer som nævnt over, hvordan eksempelvis virksomheder funktionelt er sammenbygget i en helhed, der kan opretholde sig selv med en vis grad af ligevægt eller stabilitet. Funktionalismen udgør altså en metodologisk og teoretisk strategi, der antager, at det er muligt at forklare elementer og egenskaber i et socialt system som en virksomhed er, ved at henvise til, hvordan disse elementer og egenskaber bidrager til, eller er nødvendige for, at virksomheden kan overleve.⁴⁰ Man kan således - som Arndt - sige, at

⁴⁰ Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind II, p. 49

målet med videnskab (læs: funktionalistisk videnskab) er at afdække lovmæssigheder med henblik på at opnå et grundlag for forudsigelse og kontrol.⁴¹

Dette kalder Arbnor og Bjarke for den analytiske forskningsproces.⁴² Indenfor den analytiske forskningsproces er der fire former for undersøgelsestyper; den beskrivende, den forklarende, den forudsigende og den normative, hvoraf kun de tre sidstnævnte er interessante i videnskabelig øjemed, da det kun er disse, der giver anledning til "tilvækst i kundskab". Når man forklarer, er man interesseret i at fastsætte kausale eller finalitetssammenhænge ved at stille spørgsmålet "hvorfor". Ved forudsigelse forsøger man at forklare fremtiden, samtidig med at dette ofte anvendes som en test på forklaringens almen gyldige værdi. Endelig er den normative undersøgelsestype ændringsorienteret, idet den forsøger at vejlede og give anvisninger på, hvordan tingene *bør* være. Herefter bliver spørgsmålet, hvordan man finder frem til disse lovmæssigheder, der danner grundlag for forudsigelser og forklaringer. Dette illustreres i figur 2.2.

Figur 2.2: Den cykliske forskningsproces i det funktionalistiske paradigme.

Kilde: Egen tilvirkning efter Perregaard: *Videnskabsteori for økonomer*, p. 11.

Ved den induktive forskningsproces finder man frem til generelle love (lovmæssigheder) ud fra observationer (empirisk verden). På dette grundlag opbygges en teori. Den deduktive forskningsproces tager udgangspunkt i den teoretiske verden, hvor man opbygger en teori, der skal kunne forudsige eller forklare undersøgelsesfænomenet, og bliver først herefter testet på virkeligheden. Med andre ord går deduktion ud på, at man opstiller nogle forudsætninger eller hypoteser om virksomheden, og kommer frem til et resultat, som altså skal testes i virkeligheden. Forskningsprocessen har altså karakter af at skulle reflektere den objektive virkelighed ved at udlede lovmæssigheder, uanset om udgangspunktet er empirisk eller teoretisk.

Langt størstedelen af international virksomhedsøkonomi er rettet mod en forklaring af en problemstilling, så hvorfor tager vi så ikke dette udgangspunkt? Den umiddelbare grund er, at det ikke vil give nogen mening at forklare, idet denne forklaring i så fald vil bygge på en undersøgelse rettet mod udbredelsen af måder at markedsføre virksomhedens produkter og serviceydelser

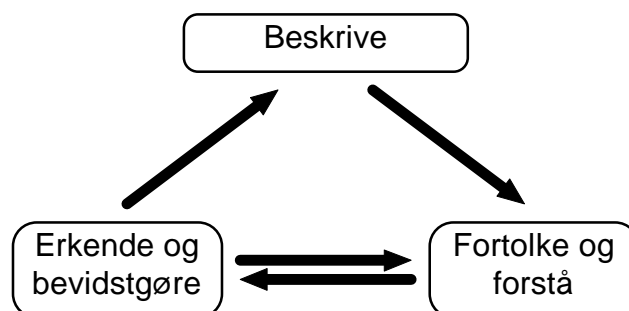
⁴¹ Arndt: *The Tyranny of Paradigms : the case for paradigmatic pluralism in marketing*

⁴² Fast: *Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden*, p. 82

internationalt på WWW, hvor det har styrket virksomhedens internationaliseringsproces. Herfra skulle lovmæssighederne udledes, men disse eksisterer imidlertid ikke.

For derfor bedst at forstå denne ustrukturerede verden, vil vi søge at være direkte involveret og deltage aktivt i den verden, som vi vil studere. Vi tror ikke på, at objektivitet og neutralitet er muligt i denne sammenhæng, da vores forforståelse alligevel ikke kan tilsidesættes. I stedet mener vi, at det er bedre at erkende denne forforståelse og gøre sig denne klar. Vi vil altså udtrykke vores holdninger til dette fænomen og relatere denne til vores metodiske tilgang. Med andre ord vil vi tillægge os en fortolkende tilgangsvinkel i bestræbelsen på at svare på problemet.

I *livsverden-paradigmet* er det fænomenet, der undersøges, der er centralt, og dermed vil teorierne blive til noget sekundært. Fortolkerne mener, at teorierne kan virke begrænsende og de kan lægge slør over de perspektiver, der ellers ville komme frem i dialogen. Derfor søger de at lægge teorierne, forforståelsen og fordommene bag sig, mens undersøgelsen står på - altså i interaktion med fænomenet. Dermed bliver de mere empirisk orienteret. Først i slutningen af processen vil de tage fat i teorierne. Da fortolkerne jo mener, at subjekter er unikke, og at der ligger forskellige motiver bag disse handlinger, er målet med forskningen ikke en vision om at finde lovmæssige udviklingstendenser, men en interesse for det pågældende fænomen, der er udgangspunktet. Det centrale i forskningsprocessen er altså ikke at forudsige og forklare, men derimod beskrivelse og fortolkning af det undersøgte fænomen. Det ses af figur 2.3.

Figur 2.3: Den cykliske forskningsproces i livsverden-paradigmet.

Kilde: Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 246

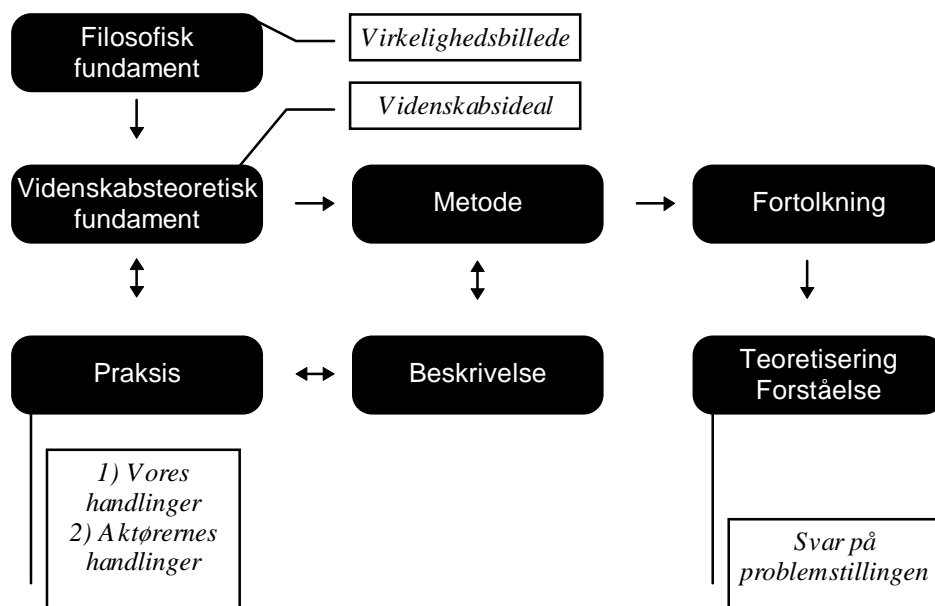
Figuren viser, at udgangspunktet i forskningsprocessen er en beskrivelse af fænomenet, som herefter fortolkes med henblik på forståelse. Derved opnår man en ny erkendelse, som kan stille nye spørgsmål, der skal fortolkes, erkendes og senere beskrives.

Målet med fortolkningsprocessen er at overvinde og opløse fordomme, gennem dialog og gensidig kritik. *Fordomme* er forudindtagede opfattelser af det emne, man studerer som følge af begrænsninger i erfaringsbaggrund. Ved at overvinde disse bliver det muligt at nærme sig til fælles accepterede - intersubjektive - fortolkninger af det subjektive meningsindhold. Således opdages og reflekteres egne fordomme som fordomme ved at man sætter sig ind i andre personers eller kulturers meningsuniverser.⁴³ Andersen mener også, at forudsætningen for en intersubjektiv

⁴³ Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind I, p. 158

forståelse kan opstå, er en gyldig forståelse af det sprog, der anvendes. Der må nødvendigvis være et fælles sprog og en sproglig kommunikation for at skabe intersubjektivitet.⁴⁴

Fortolkernes fundamentale holdning til videnskab er, at den skal fokusere på og forbinde; filosofi-videnskabsteori-metodologi-empiri (livsverden). De har en grundlæggende holdning til, hvordan man teoretiserer; empirien skal forstås i relation til en ontologisk og epistemologisk diskussion - det skal være en reflekteren over tilværelsen, at forstå og selvforståelse. Man skal skabe en forståelse for sig selv og andre.⁴⁵ Sammenfattende vil vores forskningsproces se ud som illustreret i figur 2.4:

Figur 2.4: Vores forskningsproces. Justeret fra Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 247

Udover problemformuleringen har vi dette afsnit beskrevet vores filosofiske og videnskabsteoretiske fundament. Vi er ved denne diskussion kommet frem til at vores *virkelighedsbillede*:

- Er et subjektivt virkelighedsbillede, hvor verden ses som bestående af individer, subjekter, der udfører handlinger, som er udtryk for subjektive forhold. Handlingerne er baseret på motiver og hensigter, sociale normer, følelser, planer, gensidige forpligtelser, og lignende. Dvs. fænomener, der kan føres tilbage til menneskers subjektive liv.
- Vi anser derfor de aktiviteter, der foregår på WWW som værende skabt af individer med forskellige motiver og hensigter.
- Vi mener, at mennesket/individet spiller en kreativ rolle, hvor den frie vilje er i centrum, mennesket skaber selv omgivelserne. Det kontrollerer i stedet for at blive kontrolleret. Vi kan tilføje en forståelse for, at nogle typer af handlinger - typer for at markedsføre en virksomhed på WWW, giver nogle konsekvenser, men hvad virksomheden konkret ønsker at gøre, må den selv tage ansvaret for.

⁴⁴ Andersen (red.): Videnskabsteori og metodelære, Bind I, p. 173 og 175

⁴⁵ Fast: Videnskabsteori og metodologi i studier af livsverden, p. 128

Dette skal ses i relation til dette projekts videnskabsteoretiske fundament - altså vores *videnskabsideal*:

- Vi er selv involverede og deltager i de aktiviteter der foregår på WWW - det vi studerer i den sociale verden. Vi deltager i kraft af at vi på sin vis får tilgang til virksomheden på samme vilkår som virksomhedens potentielle kunder. Endvidere deltager vi ved at selv skabe vores aktiviteter på WWW.
- Ved vores kvalitative undersøgelse bliver vores egen og virksomhedernes opfattelse af fænomenet, vi ønsker udtrykt. Undersøgelserne bliver dermed empirisk orienteret og ikke teoretisk, da der ikke på forhånd bliver fastlagt kriterier for strukturer, andre end det fænomen, vi er interesseret i, og de forhold der følger dette.

Som allerede nævnt vil vores *forståelse* være baseret på to typer af handlinger - vores egne handlinger og virksomhedernes handlinger.

Næste afsnit vil gå i dybden med, hvilken metode vi anvender som kobling mellem beskrivelserne af handlingerne og fortolkningen, der gør os i stand til at forstå.

2.1 Referencer der forfindes på World Wide Web

- i **The Interactive Book about International Marketing on World Wide Web:**
<http://www.i4.auc.dk/rask/bog/markwww.htm>
- ii **Informationssøgning på World Wide Web:**
<http://www.i4.auc.dk/rask/search/cover.htm>